

МАРІУПОЛЬ ТА ЙОГО ПОВІТ НА ПОЧАТКУ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ

Коробка В.М.

На європейській політичній шахівниці 1914 р. склалася ситуація, кажучи шаховою мовою, взаємного цугцвангу, за якого кожний учасник протистояння робив черговий хід, який погіршував позицію його або вів до матеріальних втрат чи програшу. Провісником першої світової війни в Маріуполі, як й усій імперії, стало оголошення призову на дійсну військову службу із запасу нижніх чинів та офіцерів – часткового (16 липня) та загального, який розпочався 18 липня 1914 р.

Оголошення війни Російській імперії імперією Німецькою 19 липня (1 серпня за новим стилем) 1914 р., а також Маніфест Миколи II про оголошення військових дій між Росією та Німеччиною знайшли вельми помітний відбиток у вірнопідданських акціях, які сам імператор охарактеризував як патріотичний «ураган». 20, 21 та 22 липня у Маріуполі відбулися багатотисячні патріотичні маніфестації. З-поміж інших відрізнявся масовий політичний виступ 22 липня (до 10000 учасників), покликаний продемонструвати згуртованість городян навколо офіційно виголошеної цілі війни, а також солідарність із союзниками. Початок акції у міському соборі відправою молебна кліром всіх місцевих церков, участь у маніфестації представників міського й земського самоврядування та повітового предводителя дворянства, а також оркестру учнів реального училища [1] надавали їй наліт офіціозності. Піднесення почуттів відданості своїй державі в середовищі маріупольчан поєднувалося, як і на теренах усїєї імперії, ентузіазмом по відношенню до союзників.

Декларували єдність з російським народом на урочистих відправах представники нацменшин. Так, 24 липня про любов до Росії, «как отечества», заявлялося на молитовному зібранні міської єврейської громади [2]. Настоятель римсько-католицької церкви на урочистій відправі 10 серпня закликав польську громаду до об'єднання з російським народом для боротьби із загальним «ворогом слов'янства» [3].

Умови для цього ентузіазму, що базувалися на щирих переконаннях любові до батьківщини-імперії, деяким способом живилися необгрунтованою та недалекоглядною впевненістю, що війна буде нетривалою і, обов'язково, тріумфальною. Утім, емоції емоціями, а імперська адміністрація разом із мобілізацією розгорнула діяльність, спрямовану на переведення усього державного механізму, економічної структури та інфраструктури на воєнні рейки, їх милітаризацію. Дещо із заходів безпосередньо торкалося Катеринославської губернії, Маріуполя та його повіту.

Так, воєнний стан оголошувався в Катеринославському та Верхньодніпровському повітах [4]. Решта повітів губернії, зокрема й у Маріупольській, у відповідності до імператорського указу від 24 липня 1914 р. виконувач обов'язків губернатора, віце-губернатор Микита Олексійович Татіщев оголосив на становищі надзвичайної охорони, яке збільшувало повноваження державної влади. У цьому ж оголошенні повідомлялось, що саме він, М. Татіщев, призначений головноначальствующим Бахмутського, Слово-яносербського та Маріупольського повітів [5].

30 липня 1914 р. газета «Мариупольская жизнь» опублікувала ще три оголошення Татіщева. У одному з них повідомлялось про заборону розголошувати неправдиві чутки, які викликають громадську тривогу, а також дискредитують державу та військо. Друге – сповіщало про заборону штучного й недобросовісного підвищення цін на борошно, хліб, м'ясо та інші предмети першої необхідності.

Іншим оголошенням повідомлялося, що справи стосовно безпатентного або таємного продажу спиртних напоїв вилучаються із загальної підсудності й будуть вирішуватися в адміністративному порядку [6]. Трохи пізніше головноначальствующий нагадував про недопущення пияцтва – споживання міцних напоїв у відкритих місцях, а також з'являтися у громадських місцях у стані неприхованого сп'яніння [7]. Вочевидь, подібний паліативний захід, що здійснювався в масштабах усїєї імперії не мав очікуваного успіху. Через це 22 серпня височайшим повелінням заборонявся продаж спирту, вина та горілчаних виробів для місцевого вжитку в імперії до закінчення воєнного стану [8].

При цьому кожна заборона щоразу супроводжувалася застереженням, що винуватці порушень підлягатимуть ув'язненню до 3 місяців, або грошовому штрафу до 3 тис руб.

Вочевидь, присипляла громадське занепокоєння та вселяла сподівання на легку та швидку перемогу у війні акція, у якій, поміж іншим, фігурувало наше місто, про що 24 липня повідомляла «Мариупольская жизнь». Допис, який, до речі, містив недатовані відомості, інформував про введення в маріупольський порт затриманих під час завантаження зерна на таганрозькому рейді 8 австрійських комерційних пароплавів. Позбавлені національних прапорів та отримавши на їх місце – російські, іноземні судна конвоювалися криголамом таганрозького порту та двома приватними пароплавами, на яких знаходився загін донських козаків [9].

Як гриби по дощі, в Маріуполі утворювалися громадські організації націлені на підтримку збройних сил та сімей, з яких чоловіки були мобілізовані на фронт. Так, у Маріуполі було створено повітовий та Міський комітети з надання допомоги хворим та пораненим воїнам та сімействам призваних на війну нижніх чинів. Перший очолив голова повітової земської управи Олександр Гозадинов, другий, обраний міською думою, – міський голова Іван Попов [10].

Міський комітет почав виконувати роль робочого органу міського самоврядування з розв'язання завдань надання допомоги особам, постраждалим на фронті, та зазнавшим унаслідок війни матеріальної скрути. У його зверненні до місцевого населення містився заклик до громадян, що не потрапили на фронт і залишилися вдома, потурбуватися про те, щоб сім'ї тих, хто пішов у військо, не зазнавали скрути, а поранені й хворі були забезпечені належним лікуванням. При цьому зазначалося, пожертву можна робити не тільки грошима, але речами, провізією й паливом, не відчуваючи незручність за її розмір [11].

Одним із перших серйозних заходів Міського комітету була ухвала від 15 серпня 1914 р. про відкриття в Маріуполі в будинку працелюбства госпіталю на 30 ліжок, яке планувалося на 1 вересня [12]. У засіданні того ж Комітету 24 серпня у приміщенні міської управи ухвалили здійснити 30 та 31 серпня кружковий збір в районі «міста, заводу і порту». Одна третина збору мала надійти на користь сімей осіб призваних на війну, а дві третини – на потреби хворих та поранених воїнів. До того ж Комітет вирішив опублікувати запрошення для осіб, які бажали взяти участь у кружковому зборі, а також пропозицію службовцям різних установ та підприємств відрахувати від їх жалування відсотку на користь хворих та поранених воїнів [13].

Бурхливий вияв громадянської активності продемонстрували й інші акції. Того ж таки 24 серпня відбулися установчі збори Маріупольського місцевого комітету Червоного Хреста, на яких було обрано членів правління на чолі з Давидом Хараджаєвим та ревізійну комісію. З дозволу начальника губернії управління заводу «Русский Провиданс» організувало попечительство з надання допомоги сім'ям робітників, призваних на війну [14]. На початку вересня нарада вчителів початкових шкіл ухвалила проводити щомісячне відрахування двох відсотків з жалування на хворих та поранених воїнів, а також сімей воїнів, призваних у військо [15]. У вересні ж в Маріуполі відкрилось відділення попечительства імені графа Келлера, яке очолив Василь Гіацинтов [16], а також дамський гурток із заготівлі білизни для поранених та хворих воїнів. Його скарбником став відомий у місті громадський діяч Г. Псалті [17].

Попри чисельність громадських установ, які виникли в місті, провідна роль на початку війни у піклуванні про солдатські сім'ї належала самоврядуванню – міським думі та управі. Така роль визначалась законодавством та матеріальними можливостями. Так, міська дума асигнувала у розпорядження Міського комітету задля видачі додаткової грошової допомоги сім'ям призваних у військо 7000 руб., а також недужим і ушкодженим унаслідок поранення воїнам – 5000 руб. У подальшому влаштований Міським комітетом кружковий збір дав 6700 руб. Завдяки цьому разом з приватними пожертвами Комітет отримав у своє розпорядження ще 17460 руб. [18].

На міське самоврядування держава покладала завдання видачі казенної допомоги солдатським сім'ям – продовольчого пайку в грошовому виразі. Виявилось, що на кінець серпня загальне число цих сімейств – 1400 (800 живуть у місті, а решта в заводських селищах). До отримання першої місячної державної допомоги, обумовленої імперським законодавством, міська управа з асигнованих думою коштів видала для першої підтримки майже 4820 руб. [19].

З 28 серпня, у міру того, як складалися списки призваних до збройних сил, міська управа почала видавати казенну допомогу в розмірі 2 руб. 50 коп. на одного дорослого члена сім'ї та 1 руб. 25 коп. на малолітнього. На вересень розмір державного пайка було збільшено для дорослого до 2 руб. 72 коп., для малолітнього до 1 руб. 36 коп. [20]. Державний пайок передбачав отримання кожним дорослим «призреваемым» членом сім'ї суми грошей, на яку можна було купити не менш 1 пуду 28 борошна, 10 фунтів крупи, 4 фунти солі та 1 фунт пісного масла.

На думку членів Комітету цих коштів недостатньо, а тому було запропоновано видавати сім'ям призваних додаткову допомогу, головним чином, тим з них, що живуть в найманих квартирах і яким державної грошової підтримки замало. З метою виявлення тих солдатських сімей, які терплять нестатки, Комітет ухвалив поділити місто на ділянки та обрати особливих попечителів, яким доручалося з'ясування їх майнового стану [21].

На 10 серпня 7000 руб., асигновані міською думою для допомоги від міського бюджету сім'ям запасних, мобілізованих у військо, було вичерпано. Зважаючи на це Міський комітет почав видавати грошову допомогу мешканцям Маріуполя, потерпаючим унаслідок відправки на фронт годувальників, із сум, які надійшли у формі всіляких пожертв саме на цю потребу. Разом з допомогою губерньського земства для зазначених видатків залишалося 10000 руб. [22]. Як бачимо, сума незначна, зважаючи на характер війни, який не передвіщав її швидкого завершення.

З тогочасних газетних публікацій можна з'ясувати, що й сільські громади Маріупольського повіту також виявляли чуйне ставлення до поранених і хворих воїнів збройних сил імперії, а також до сімей односельців, які потрапили на фронт. Так, мешканці села Камарь у серпні 1914 р. організували попечительство на чолі з Борисом Давидовичем Папазовим, волосним старшиною Камарьської волості, яке збирало пожертвування грошима, хлібом, зерном та ін. на користь незможних сімей фронтовиків [23].

У селі Сартана також було засновано волосне попечительство, яке мало за мету допомогу сім'ям запасних, призваних у військо. Обов'язок його членів-попечителів полягав у тому, щоб довідуватися про справжні нужди сімей осіб, які за мобілізацією потрапили на фронт, а також вишукувати кошти для надання матеріальної допомоги і за можливістю задовольняти з'ясовані потреби. В результаті діяльності попечительства зібрано грошима та натурой (зерно та борошно) засобів більше ніж на 1000 руб. Кошти на потреби солдатських сімей виділяються з в залежності від ступеня необхідності. У тій же Сартані незалежно від волосного почало діяти церковно-приходське попечительство, членами якого були парафіяни, що також ставило за мету допомогу солдатським сім'ям. Поміж іншого 17 серпня «інтелігентна молодь» з добродійною ціллю влаштувала в селі спектакль, завдяки якому у касу волосного попечительства надійшло 80 руб. [24]. У селищі Ласпа з ініціативи посадових осіб волосного правління сільський схід ухвалив пожертвувати на потреби армії 1000 пудів зерна з громадського продовольчого магазину [25].

Таким чином, у якості найголовнішого тренду суспільного настрою громади Маріуполя та його повіту у перші місяці Великої війни можна спостерігати суспільну згуртованість під гаслом патріотизму, усвідомлення нібито справедливого характеру війни. Разом із тим, розкривався потенціал громадського милосердя до постраждалих та нужденних унаслідок виникнення війни. На прикладі Маріуполя можна спостерігати, як відбувалася мілітаризація громадської активності через війну та в ім'я війни. Громадські активісти були націлені на підтримку держави, війська, сімей, чий годувальники були призвані до війська. Можна побачити, поміж іншим, певну кристалізацію якихось елементів громадянського суспільства. У цей час виявилася провідна роль установ місцевого самоврядування у ході

пристосування міської та сільських громад до небачених викликів глобальної катастрофи. З одного боку, на місцеве самоврядування спиралася держава, а з іншого – воно акумулювало зусилля громадських активістів.

Водночас окреслилась головна турбота громадського управління на цей момент – допомога солдатським сім'ям. При цьому вимальовувалася дуже болюча соціальна проблема – нестача коштів для їх прожитку, що віщувало зростання соціальної напруги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мариупольская жизнь. – 1914. – 23 июля.
2. Мариупольская жизнь. – 1914. – 25 июля.
3. Мариупольская жизнь. – 1914. – 13 августа.
4. Об объявлении некоторых местностей империи на военном положении. Именной высочайший указ Правительствующему Сенату. 29 июля 1914 г. // Авербах О.И. Законодательные акты, вызванные войной 1914 – 1915 гг. – Пг.: тип. Петр. т-ва печ. и изд. дела «Труд», 1916. – Т. 1. – С. 15.
5. Мариупольская жизнь. – 1914. – 30 июля.
6. Там само.
7. Мариупольская жизнь. – 1914. – 10 августа.
8. Мариупольская жизнь. – 1914. – 6 сентября.
9. Мариупольская жизнь. – 1914. – 24 июля.
10. Мариупольская жизнь. – 1914. – 8 августа.
11. Там само.
12. Мариупольская жизнь. – 1914. – 19 августа; 26 августа.
13. Мариупольская жизнь. – 1914. – 26 августа.
14. Там само.
15. Мариупольская жизнь. – 1914. – 11 сентября.
16. Мариупольская жизнь. – 1914. – 4 сентября.
17. Там само.
18. Мариупольская жизнь. – 1914. – 30 сентября.
19. Там само.
20. Там само.
21. Мариупольская жизнь. – 1914. – 10 сентября.
22. Там само.
23. Мариупольская жизнь. – 1914. – 26 августа.
24. Там само.
25. Мариупольская жизнь. – 1914. – 12 сентября.

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ МАРІУПОЛЯ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Мозальова Я.В.

Наприкінці ХІХ ст. активізується благодійна робота муніципальних органів Катеринославської губернії. З міського бюджету частина коштів йде на фінансування соціальної інфраструктури, зокрема громадського піклування. Вивчення вітчизняного досвіду діяльності місцевого самоврядування дозволить краще зрозуміти завдання роботи сучасних органів міської влади в цій сфері.

Мета – висвітлення напрямів добродійної роботи маріупольського міського самоврядування.

Вперше ґрунтовний розгляд розвитку благодійної справи, як однієї зі складової діяльності органів міського самоврядування здійснено у працях В. Коробки [1].

У Городовому положенні 1892 р. до витрат міського бюджету було віднесено утримання благодійних та інших загальнокорисних закладів [2]. У 1898 р. завдяки більш сприятливому фінансовому положенню «Маріупольського благодійного товариства» (створене 1876 р.) було розширено програму діяльності. Вже в січні на його загальних зборах було прийнято постанову: надати комітету повноваження відкрити у Маріуполі нічліжний дім. Для цієї мети передбачалось придбати необхідну будівлю, а якщо такої не знайдеться, то побудувати нову [3]. Знайти потрібне приміщення за невисоку ціну спочатку здавалось неможливим, і тому комітет надіслав клопотання до міської думи про відведення місця під спорудження нічліжного дому. Дума запропонувала Товариству обрати самим місце для будівництва. Однак комітет не зміг знайти необхідну ділянку землі, оскільки всі вони знаходились на окраїнах, а, на його думку, будівля нічліжного дому повинна знаходитись неподалік від місця скупчення прийшлих робітників. Саме в цей час до комітету надійшла заява від домовласника Л. Ермана, в якій він запропонував товариству придбати його дім, що знаходився на базарній площі за 31 тис. руб. [4].